

10.10.2012

Dnro 3572/4/11

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Anne Kumpula

NUOREN KORVAUSVASTUU LASTENSUOJELULAITOKSESSA TAPAHTUNEESTA VAHINGOSTA

1 KANTELU

Kantelija pyysi 4.10.2011 saapuneessa kirjeessään oikeusasiamiestä tutkimaan lastensuojelulaitoksen menettelyä vahingon korvaamista koskevassa asiassa.

Kantelija kertoi kantelussaan, että hänen on korvattava sijoituspaikassaan rikkoutunut ikkuna, vaikka hän ei mielestään ollut sitä tahallisesti rikkonut. Hän kertoi, että eräs toinen lastensuojelulaitoksessa asunut ei ollut joutunut korvaamaan rikkomaansa televisiota. Hän piti kohteluaan siten myös syrjivänä.

2 SELVITYS

Kantelun johdosta hankittiin sijoittajakunnan sosiaalitoimen lausunto ja lastensuojelulaitoksen selvitys.

Selvityksen 7.11.2011 mukaan kantelija oli suutuspäissään heittänyt sisäpelikengän kohti asuinrakennusta, jolloin kenkä oli osunut asumisyksikön ulkoikkunaan rikkoen sen. Henkilökunta päätti, että kantelijan tulee korvata ikkuna ja korvaus peritään laitoksen nuorelle maksamista käyttövaroista. Selvityksen mukaan laitoksen käytännön mukaan nuori voi halutessaan myös tehdä laitoksessa vapaa-aikanaan työtä, jolla hän korvaa vahinkoa.

Kantelijalle oli selvityksen mukaan perusteltu korvausvaatimus asumisyksikön aikuisten ja nuorten yhteisessä kokouksessa 29.9.2011.

Selvitystä 7.11.2011 annettaessa ikkunan korjauskustannukset eivät olleet vielä laitoksen tiedossa, eikä korvaussummaa ollut määrätty vielä maksettavaksi. Johtajalta puhelimitse saadun tiedon mukaan vahingonkorvaus, jonka määrä oli alle 100 euroa, oli sittemmin peritty kantelijan käyttövaroista.

Sijoittajakunta katsoi lausunnossaan, että vahingonkorvausvastuun yksipuolinen toteaminen ja korvauksen periminen lapsen käyttövaroista ilman tämän suostumusta on ongelmallista. Kunnan näkemyksen mukaan, koska kantelija ei ollut suostunut ikkunan korvauskustannusten perimiseen, hänen oikeusturvansa ja perustuslaissa turvattu omaisuuden suoja olisivat edellyttäneet, että korvausvelvollisuus ja korvauksen määrä saatetaan tuomioistuimen tutkittavaksi. Kunta piti kuitenkin lastensuojelulaissa säädetyn vähimmäiskäyttövaran jättämistä perinnän ulkopuolelle tapauksen mahdollista moitittavuutta lieventävänä seikkana. Huomioon tulisi kunnan mukaan ottaa myös laitoksen selvityksessä esitetyt kasvatukselliset näkökohdat, samoin kuin ajatus oikeusprosessin välttämisestä kustannussyistä.

Katson lastensuojelulaitoksen menetelleen lainvastaisesti siinä, että se on henkilökunnan päätoimella perinyt kantelijan käyttövaroista hänen rikkomansa ikkunan korjauskustannukset.

Nuoren asioista vastanneiden kunnan lastensuojelun viranhaltijoiden ei myöskään olisi tullut hyväksyä tätä menettelyä.

Perustelen ratkaisuani seuraavasti.

3.1

Oikeusohjeet

Vahingonkorvauslain (412/1974) 2 luvun 1 §:n mukaan se, joka tahallisesti tai tuottamuksesta aiheuttaa toiselle vahingon, on velvollinen korvaamaan sen. Lain 2 luvun 2 §:n mukaan silloin, kun vahingon on aiheuttanut kahdeksaatoista vuotta nuorempi, hän on velvollinen korvaamaan siitä määrän, joka hänen ikäänsä ja kehitystasoonsa, teon laatuun, vahingon aiheuttajan ja vahingon kärsineen varallisuusoloihin sekä muihin olosuhteisiin katsoen harkitaan kohtuulliseksi.

Lastensuojelulain (417/2007) 55 §:n 2 momentin mukaan lapselle tai nuorelle on hänen omaan käyttöönsä henkilökohtaisia tarpeita varten annettava kalenterikuukaudessa käyttövaroja iästä ja kasvuympäristöstä riippuen seuraavasti:

- 1) alle 15-vuotiaalle lapselle määrä, joka vastaa hänen yksilöllistä tarvettaan; ja
- 2) 15 vuotta täyttäneelle lapselle tai nuorelle vähintään määrä, joka vastaa yhtä kolmasosaa elatustukilain 9 §:ssä säädetystä yhdelle lapselle suoritettavasta elatustuen määrästä.

Sijoitetulla lapsella on säännöksen 3 momentin mukaan oikeus itse päättää käyttövaroina maksettujen varojen käytöstä sen estämättä, mitä holhoustoimesta annetussa laissa säädetään.

Holhoustoimesta annetun lain (jäljempänä *holhoustoimilaki*, 442/1999) 23 §:n mukaan vajaavaltaisella ei ole oikeutta itse vallita omaisuuttaan eikä tehdä sopimuksia tai muita oikeustoimia ellei laissa toisin säädetä. Alaikäinen voi holhoustoimilain 24 §:n 1 momentin tehdä oikeustoimia, jotka ovat olosuhteisiin nähden tavanomaisia ja merkitykseltään vähäisiä. Holhoustoimilain 2 §:n mukaan kaikki alle 18-vuotiaat henkilöt ovat vajaavaltaisia.

Holhoustoimilain 26 §:n 1 momentin mukaan oikeustoimi, jonka tekemiseen vajaavaltaisella ei ollut oikeutta, ei sido häntä, jollei hänen edunvalvojansa ole antanut siihen suostumustaan.

Lastensuojelulain 24 §:n 1 momentin mukaan lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on valvottava lapsen edun toteutumista ja avustettava virkansa puolesta lasta tai nuorta puhevallan käytössä sekä tarvittaessa ohjattava lapsi tai nuori oikeusavun piiriin. Mainitun pykälän 2 momentin mukaan kunnan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen tulee tarvittaessa ohjata lapsi rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain (1015/2005) mukaiseen sovitteluun.

Suomen perustuslain 21 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuinten tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.

3.2

Kannanotto

3.2.1

Laitoksen päätökseen perustunut korvausvelvollisuus

Osapuolet ovat yksimielisiä siitä, että kantelijan kengänheittämisestä on seurannut ikkunan rikkoutuminen. Kantelija ei ole kertomansa mukaan kengän heittäessään tarkoittanut aiheuttaa ikkunan rikkoutumista. Vahingonkorvauslain mukaan vahingonkorvausvelvollisuus voi kuitenkin seurata myös tuottamuksellisesta toiminnasta. Vahingonkorvauslaki on myös ikäneutraali. Myös alaikäinen on näin ollen velvollinen korvaamaan aiheuttamansa vahingon.

Totean käsityksenäni, että lastensuojelulaitoksella ei ole ollut oikeutta tehdä yksipuolista päätöstä vahingonkorvauksen perimisestä kantelijalta. Tällainen päätös ei perustu lakiin.

Asiaan ei näkemykseni mukaan vaikuta millään tavoin se, että kantelijan käyttövarojen määrä on ollut suurempi kuin lain edellyttämä vähimmäismäärä. Kun kantelijalle on päätetty maksaa laissa säädettyä vähimmäismäärää suurempi summa käyttövaroina, varojen käyttäminen on koko summan osalta ollut hänen päätettävissään lastensuojelulaissa tarkoitetulla tavalla. Ilman asiasta tehtyä pätevää sopimusta tai päätöstä, siitä ei ole voitu pidättää osaakaan vahingon korvaamiseksi.

Kunnan sosiaalityöntekijältä puhelimitse 28.8.2012 saadun tiedon mukaan vahingonkorvausasiaa oli käsitelty 5.10.2011 pidetyssä asiakassuunnitelmapalaverissa. Palaverissa oli ollut läsnä muun muassa kantelijan vastuusosiaalityöntekijä, joka oli hyväksynyt lastensuojelulaitoksen menettelyn.

Jäljempänä käsitellään eri vaihtoehtoja vahingonkorvausasian asianmukaiseksi ratkaisemiseksi.

Kantelija on kokenut, että häntä on syrjitty, kun toinen lastensuojelulaitoksen asukas ei ollut joutunut korvaamaan rikkomaansa televisiota. Lastensuojelulaitoksen johtajalta puhelimitse saadun tiedon mukaan toisessa tapauksessa kyse oli puhtaasta vahingosta. Television rikkoutumisen aiheuttanut nuori ei ollut toiminut tilanteessa sillä tavalla, että toiminnan seurauksena olisi voinut odottaa vahinkoa tapahtuvaksi. Saamani selvityksen perusteella en voi ottaa kantaa siihen, onko kantelijaa kohdeltu korvaamisasiassa eri tavalla kuin muita lastensuojelulaitoksen nuoria.

3.2.2

Sopimukseen perustuva alaikäisen vahingonkorvausvelvollisuus

Näkemykseni mukaan lapsen käyttövaroja ei voi käyttää lapsen yksin antamalla suostumuksella vahingon korvaamiseen.

Alle 18-vuotiaalla henkilöllä ei holhustoimilain pääsäännön mukaan ole kelpoisuutta tehdä oikeudellisesti pitäviä sopimuksia tai muita oikeustoimia. Vajaavaltaisen tekemät sopimukset ja oikeustoimet eivät sido häntä. Lainsäätäjä on katsonut, että alaikäisiltä puuttuu sellainen henkinen kypsyyden, jota sopimusten tekemiseen tarvitaan. (Marko Mononen: Sopimus ja vahingonkorvaus-oikeus, teoksessa Nuoren oikeudet, toim. Marjukka Litmala ja Mirva Lohiniva-Kerkelä, s. 85 ja siinä viitattu.)

Alaikäinen voi kuitenkin holhustoimilain 24 §:n 1 momentin mukaan tehdä oikeustoimia, jotka ovat olosuhteisiin nähden tavanomaisia ja merkitykseltään vähäisiä. Holhustoimilain 25 §:n 1

momentin mukaan hänellä on myös oikeus määrätä siitä, minkä hän on vajaavaltaisuuden aikana omalla työllään ansainnut.

Sijoitetulle lapselle maksettavista käyttövaroista on lastensuojelulain 55 §:n 3 momentissa erikseen säädetty, että lapsella on oikeus itse päättää niiden käytöstä.

Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että lähtökohtaisesti alaikäinen voi sitoutua maksamaan vahingonkorvauksen rahana tai tekemään työsuorituksen vahingonkäräjälle. Jos sovittu korvaus on vähäinen ja suoritetaan käteisellä, voi alaikäinen tehdä sopimuksen itsenäisesti. Tällaisen sopimuksen tekeminen on kuitenkin varsin haasteellista. Sopimuksessa tulisi nimittäin ensin kyetä arvioimaan, millainen vahingonkorvausvastuu nuorelle henkilölle voimassa olevan vahingonkorvausoikeuden mukaan tulee. Tämän määrittelemisen ei ole välttämättä yksinkertaista. Tällaisissa sopimuksissa on usein lisäksi muita tekijöitä, joita ei esiinny tavanomaisissa sopimustilanteissa. Nuori henkilö saattaa haluta sopimista esimerkiksi sen vuoksi, että haluaa pitää huoltajat tietämättöminä asiasta, eikä tällöin pysty ajattelemaan omaa etuaan asiassa. Tämän vuoksi vahingonkorvausta koskevat sopimukset menevätkin yleensä alaikäisen henkilön oikeustoimikelpoisuuden ulkopuolelle. Onkin korostettava sitä, että alaikäistä koskevaan vahingonkorvaussopimukseen saataisiin aina edunvalvojan suostumus tai hyväksyntä. (Marko Mononen: Sopimus ja vahingonkorvausoikeus, teoksessa Nuoren oikeudet, toim. Marjukka Litmala ja Mirva Lohiniva-Kerkelä, s. 95–96.)

Lastensuojelulaitoksessa asuvan lapsen tilanteessa sopimustilanteen tekee tavallisesta poikkeavaksi erityisesti se, että kyseessä on sopimus huostaan otetun, lastensuojelulaitokseen sijoitetun nuoren ja sijoituspaikan välillä. Nuori saattaa tällaisessa sopimisasetelmassa tuntea ainoaksi mahdollisuudekseen suostua sopimuksen tekemiseen.

Holhustoimilain mukaan oikeustoimi, jonka tekemiseen vajaavaltaisella ei ole ollut oikeutta, ei sido häntä, jollei hänen edunvalvojansa ole antanut siihen suostumustaan.

Edellä sanotun perusteella lastensuojelulaitos ei voi pätevästi sopia vahingonkorvauksesta yksin huostaan otetun nuoren kanssa. Ilman edunvalvojan myötävaikutusta tehtyä sopimusta on pidettävä mitättömänä.

3.2.3

Vahingonkorvauksen määrä

Saamani selvityksen mukaan kantelija on korvannut ikkunan rikkoutumisesta aiheutuneet kustannukset kokonaan. Vahingonkorvauslain 2 luvussa asetetaan kuitenkin alle 18-vuotiaat eri asemaan verrattuna täysi-ikäisiin vahingonkorvauksen suuruuden arvioimisessa.

Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että vahingonkorvauslakia sovellettaessa iälle tulee antaa merkitystä sillä tavoin, että alle 18-vuotiaan aiheuttaman vahingon korvausmäärä on lähtökohtaisesti vain osakorvaus. (Eero Routamo, Pauli Ståhlberg ja Juha Karhu, Suomen vahingonkorvausoikeus, s. 445–446; Sami Mahkonen, Lapsen korvausvastuu, s. 26 ja 59). Korvauksen suuruus on arvioitava jokaisen lapsen kohdalla yksilöllisesti hänen ikänsä, kehitystasonsa ja muut asiaan vaikuttavat seikat huomioon ottaen. Asiaan vaikuttaa myös vahingon kärsineen tahon asema.

Vahingonkorvauslain 2 luvun 2 §:n 2 momentin mukaan vahingonkorvausta voidaan sovittaa, jos korvausvelvollisuus harkitaan kohtuuttoman raskaaksi ottaen huomioon vahingon aiheuttajan ja vahingon kärsineen varallisuusolot ja muut olosuhteet.

Oikeuskäytännössä on kuitenkin tuomittu myös täysiä vahingonkorvauksia, jos tekijä on ollut jo 15–17-vuotias, ja teko on ollut tahallinen (Mahkonen, emt. s. 249).

3.2.4

Vahingonkorvauksen määrääminen oikeuden päätöksellä; sovittelu

Vahingonkorvausvastuusta ja korvauksen määrästä olisi tullut sopia lapsen huollosta vastaavien henkilöiden tai edunvalvojan kanssa.

Jos vahingonkorvausasiasta ei päästä yksimielisyyteen, asia voidaan saattaa rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain (1015/2005) mukaiseen sovitteluun. Sovittelu voidaan mainitun lain 2 §:n mukaan toteuttaa kuitenkin vain sellaisten osapuolten kesken, jotka ovat henkilökohtaisesti ja vapaaehtoisesti ilmaisseet suostuvansa sovitteluun ja jotka pystyvät ymmärtämään sovittelun sekä siinä tehtävien ratkaisujen merkityksen.

Alaikäisen henkilön on annettava suostumuksensa sovitteluun henkilökohtaisesti. Alaikäinen ei kuitenkaan voi päättää sovitteluun osallistumisestaan itsenäisesti, vaan hänen osallistumisensa edellyttää lisäksi, että myös hänen huoltajansa tai muut lailliset edustajansa suostuvat siihen.

Asiassa voidaan myös nostaa vahingonkorvauskanne, jolloin tuomioistuimien voi arvioida sen, onko korvausvelvollisuus syntynyt, ja minkä suuruinen korvaus tulee kyseeseen. Tuomioistuimen päätökseen vahingonkorvauksen suorittamisesta on mahdollisuus hakea muutosta.

4

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.2.1 esittämäni moittivan käsityksen vahingonkorvausmenettelyn lainvastaisuudesta lastensuojelulaitoksen johtajan sekä sijoittajakunnan sosiaalitoimen tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän mainituille tahoille jäljennöksen tästä päätöksestäni.

Ehdotan, että lastensuojelulaitos harkitsisi, miten se voi hyvittää lainvastaisen menettelyn johdosta nuorelle aiheutuneen vahingon. Pyydän ilmoittamaan minulle 15.12.2012 mennessä, mihin toimenpiteisiin se on ryhtynyt asiassa.

- - -

Lastensuojelulaitoksiin tekemieni tarkastuskäyntien perusteella näyttäisi siltä, että käsitys, jonka mukaan lapsen käyttövaroja voitaisiin käyttää lapsen aiheuttaman vahingon korvaamiseen lapsen kanssa tehdyn sopimuksen perusteella, on yleinen. Kuten tässä päätöksessä on todettu, menettely ei ole lainmukainen.

Myös Sami Mahkonen toteaa teoksessaan Lapsen korvausvastuu (2010, s. 189), että ylipäätään ei ole mahdollista päättää lapsen puolesta itsenäistymisvarojen käytöstä esimerkiksi ranskaisluonteisena toimenpiteenä.

Näkemykseni mukaan olisi tarpeellista, että lastensuojelulaitoksille annettaisiin ohjeet vahingonkorvausasioiden käsittelystä sekä menettelystä lapsen käyttövarojen ja itsenäistymisvarojen suhteen. Pyydän, että Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen ilmoittaa minulle 31.1.2013 mennessä, mihin toimenpiteisiin se on ryhtynyt asiassa.